

ACC. N:R. 1703

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: NÄRKE Upptecknat av: O. Höglund

Härad: GLANSHAMMAR Adress: Hillkyrka

Socken: Hillkyrka Berättat av: _____

Uppteckningsår: 1919-20. Född år _____ i _____

Uppteckningen rör _____

Julen.

1-6

Nisse

7

Skriv endast på denna sida!

1703 1703

Lu

Fellingsbro Folkhögskola
och Lantmannaskola

Närke

juden, samman

uppt. av
Asvald Höglund.
Lillkyrka.

juden 1919-20.

Göran Larsson red.

(8 sid)

Gamla jul seder i min hembygd.

Med min hembygd innefattas jag Rullkyrka socken, vilken är belägen vid sjön Mjätmarsens norra strand i Stärke.

Julen har i alla tider varit en tid för fester och nyttandöt och mat och drycksvaror. Julfirandet kan spåras så långt tillbaka i tiden som till våra förfäder vikingarna och kanske ännu längre. De kallade icke högtiden för jul utan för midvinterfester. Då såväl som nu var det en helig högtid, dock icke i samma bemärkelse. En del av de hedniska ceremonierna hava levat kvar ända till vår tid. Jag tänkte i det följande beskriva julen i min hembygd för c.a 70 år sedan, som det har berättats mig av gamla

Två till tre veckor före jul börjades julstök. Det bruggades, bakades, slaktades o. s. v. Älet bruggades av horn- och råg malt, det senare var till för att göra vörten sött.

Bröd bakades av stälsiktat rågmjöl och formades till runda, tjocka kakor med hål i mitten.

Julaftensmiddagen äts ölsupa (ölsoppa). På senare tider lärgjorde man mest dagpanning i grytan, som fortfarande är brukligt. Sten brukas även att giva fågla sädeskärner till jul vilket icke förekom i äldre tider. Julaftonen äts såväl fjör som nu gröt och lutfisk. Nu förekommer ris till gröt, men i äldre tider brukades vete- och potatismjöl. Brotet koktes tjockt och äts med mjölk och ärlupa. [Käpp julgran eller julstäng fanns icke i äldre tider och inga julklappar. Julstäng har icke funnits någon gång. Julklappar och julgran hava tillkommit för c:a 100 år sedan och då brukades det endast på de större gårdarna. Julklappesutdelningen tillgick så, att den äldsta i huset tog på sig en ut- och invänd påls och delade ut julklapparna till de barn, som varit snälla under året. Alla fingr

a julklapparna och hade då vanligtvis icke gjort sig förtjanta av
misshandlet av dem.] Julmorgonen skulle i äldre tider alla i
huset upps i tid. Klockan st väcktes hela huset, pigorna
gingo först och ställde ett brännande ljus i varje fönster. Var
det en rik bonde, som bodde i huset, så stod det två ljus
i varje fönster. Så gick var och en att sköta sitt, mor till
kötet, pigorna till ladugården, drängarna till stallen och
far såg om stöggarna. När feukoster var syrisat, vilken be-
stod av grynkarv och blodkarv, far man till kyrkan. De,
som hade häst och städe varv försedd med blöss, vilka
vid framkomsten kastades på kyrkvallen och bildade
ett hål. Blådräla på de kyrkfärande var en färskminnspråk,
korta byxor och stölar. Efter geedstjänsten far man hem.
Under hemvägen började den valiga käpplägningen efter
första platsen i kyrkofoljet. Afta hade kyrkarna strax
innan de farv från kyrkan, givit hästerna ett kvarter
berämnvin så att denna skulle bli vid sidan och pålunda
få hastigare takt av vanligt. Då man kom hem efter

4
kyrkfärden, togs den glögg, som får gjort i ordning på
morgonen. Till julmiddagen äts brunn böror och fläsk
med senap. Bruna böror odlades på gårdarna. Juldags-
kvällen äts gröt och smjör. Söndag jul var den he-
lige Staffans dag. Hans minne firades på så sätt, att
många manliga ungdomar gyngr från gård till gård med
stjärnor och sjöngs. En av dem var judas, som var klädd
i en vit skjorta, de andra var klädda enligt den
tidens bruk. Vid framkomsten till en gård började de
skramla med en fårskälla för att göra sig observerade
av husfolket. När dessa var samlade började de
sjunga: "Gode morgon, gode morgon. Vi önskar eder alla,
både fäder och moder, en fridfull jul och ett gott nytt
år". Sedan sjöngs en del sånger, som gått ur traditionerna
och mimerna. Då steg judas fram med premiärböror,
under det hans stallbröder sjöngs: "Vi ha en ock en
judas", som bär våra pennor; vi ha slantar i sin
penn och brännvin i sin mun". Haruder av grisen, som

sluktades till jul, som Staffan och hans drängar hann.

När man åt gröt, rimmade man till den. Exempel på gamla rim har jag fått och återgives den ordagrant.

"Jag rimmade för de bönder sju, som hann buken för sin gud och röven för en sjöleman sådant rim gå också an." "Jag tar i fatet, du får ta i taket."

Under julhelgen förekom en del lekar såsom blindbock, låna eld, slå Nisse med en klubba. Den senare leken var en ringlek och till gick så, att de sloyr tillsammans med händerna och stampade med fötterna, kappade upp och slozoänden i golvet. Alla utförde rörelsen på en gång.

De följande tomteshistorierna äro berättade av en 20 åring. Han berättade dem för mig, som de berättats för honom. De platser, som äro omnämnda, hade han varit på och kände väl till dem.

"Nedan jag var hos en bonde som dräng i Blmby skulle jag några dagar före jul in till staden ett ärende och ligga där över nätter. När jag kom till vägen, som leder upp

6. till Lundby i samma vecka, för jag som vantigt säga till några dryckesbröder. Vi brukade nämligen tala om för varandra, när vi foro till staden. Men halvväget kommen till gården, mötte jag en av mina bekanta från gården. När vi så stött och resonerat en stund, så kom han att nämna något om troll och dität. Jag var naturligtvis tvärt emot hans åsikter om att sådant finnes. Han bad mig köra upp till gården, och öfver satta han sig upp bredvid mig. "Du skall du med egna öron få höra, om inte det finnes tomtar, och sålunda får du allt lov att ge mig rätt i minna påståenden", sade han. Innan vi kommit till därnär stugan, som var målet för min uppresa till gården i förbifarten, måste vi passera invid en loze med otröskad säd. Där knuffade han på mig och urskade: "Hör du, huru tomternas hålla på och tröskas." Han hörde jag med egna öron, huru tomternas med sina slagor slagor mot lozabret. Vi stannade hästen och skulle gå in. Men med det samma hästen stannade, blev allting tyg och stille

I Skottorp i Norrbyås tjänade en dräng för många år sedan. Han stod ute på vedbocken och högg ved en kall vinterkväll. Mörkret hade ej lagt sitt tunga täcke över jorden ännu, utan dagens svaga ljus skönjdes något. Då kom en "lisse" fram till honom. Drängen hade sett honom ofta och även erhållit mycken hjälp av honom. Bisse tänkte drängen en vante med bän om att han skulle taga den på sig, för han kunde nämligen förfrysas handen, som han höll i yxan. Drängen avstod med hän anbudet och sade, att det vore skönt till Karl, som ej kunde vara utan beklädnad på händerna, när han högg ved. Men dessa ord hade han ej skulle yttrat. För "lisse" blev ond och tänkte i sitt stilla sinne, att han skulle hämnas på drängen, som trodde sig förstå och kunna allt. Bisse mumlade därför några hemliga verser, och så i ett var drängens hand förfusen. Drängen rökte på

alla vis att få tillbaka frostén. Men tomten hade läst en
magiska formel allt för väl, för att någon mänsklig nå-
sake skulle vara i stånd att återkalla livet i handen".

Oswald Höglund

Göteborg

(Örebro län) Pellingsha